

Prethodno saopštenje

UDK 001.89:378.245.2(497.6RS)

DOI 10.7251/SVR1307009P

COBISS.BH-ID 3941912

DOKTORSKE STUDIJE U REPUBLICI SRPSKOJ **~ komparativna analiza i perspektive ~**

Prof. dr Žarko S. Pavić¹

Prof. dr Zoran Kalinić²

Ass. mr Goran Kalinić³

Nezavisni Univerzitet Banja Luka

Apstrakt: U prvoj dekadi 21. veka desila se jedna od najvećih reformi visokog obrazovanja u Evropi i svetu, koja je implicirala čitav niz aktivnosti na području dodiplomske, master i doktorske edukacije. Bolonjska deklaracija iz 1999. godine kreirala je područje visokog obrazovanja u Evropi na jedan potpuno nov način⁴, kao i Lisabonska strategija iz 2000. godine, koja je formulisala istraživačka i inovativna polja, što je direktno uticalo na definisanje novog koncepta doktorskih studija i njegovu evropsku perspektivu.⁵ Bolonjska deklaracija, koju je potpisalo 45 evropskih zemalja, predvidela je doktorske studije kao treću fazu obrazovanja na univerzitetima, dok se Lisabonskim sporazumom zahteva neophodnost produkcije što većeg broja istreniranih, samostalnih istraživača, koji mogu da odgovore izazovima integracije Evrope u jednu uniformnu, kompetitivnu i dinamičku regiju nauke i znanja u svetu. Zbog toga su doktorske studije svojevrstni most između obrazovanja i istraživanja, odnosno između stečenog akademskog nivoa i njegove naučne i stručne primenljivosti. Paralelno sa različitim, pozitivnim i negativnim, stavovima o efektivnosti evropskih integracija na polju visokog obrazovanja, u Severnoj Americi i Kanadi su se pojavili novi trendovi, koji upućuju da je globalizacija fenomen koji je promenio i kontekst i suštinu univerzitetske edukacije kroz faktore nove ekonomije, rasta multinacionalnih kompanija, enormnog povećanja međunarodne saradnje zbog brojnih međunarodnih subjekata, revolucije u komunikacijskim tehnologijama i ekonomske produktivnosti kao osnove za razvoj društva u bilo kom delu sveta.⁶

¹ Rektor Nezavisnog univerziteta Banja Luka, e-mail: zarkopavic@yahoo.com

² Predsednik Asocijacije privatnih visoko obrazovnih institucija u R.Srpskoj

³ Direktor Nezavisnog univerziteta Banja Luka, e-mail: kalinicg@gmail.com

⁴ Bologna Declaration (1999): <http://www.aic.lv/ace/Bologna/maindoc>

⁵ Kehm, BM (2005): Developing doctoral degrees and qualifications in Europe. Good practice and issues of concern. Beitrage zur Hochschulforschung. Vol. 27. 1/2005. 10-33.

⁶ Nerad, M., Heggelund, M. (2005). Forces and forms of change: doctoral education in the United States. CIRGE. University of Washington, USA, Williams, G (2005):

Istraživanja su pokazala da su doktorske studije postale jedan od strateških faktora razvoja visokog obrazovanja i da se zbog toga mora govoriti o institucionalnoj strategiji stvaranja visokoprofilisanih kadrova, koji će biti u stanju da odgovore civilizacijskim potrebama vremena. Izdizanjem doktorskih studija na jedan viši strateški nivo pomeren je opšti sistem valorizacije naučnih dostignuća, iz ruku profesora/mentora i odgovarajućih univerzitetskih katedri, na nivo državnih tela za nauku i obrazovanje, sa jedne, i među-univerzitetskih tela, kao što su rektorske konferencije ili udruženja eksperata za pojedine naučne oblasti, sa druge strane. Veliki porast doktora iz radnog odnosa, izvan univerzitetskih ili naučnih institucija, značajno je povećao ukupan broj doktorskih disertacija u Evropi i oni postaju tzv. „early career researchers“, koji su svoj naučni potencijal u potpunosti inkorporirali u uspeh sopstvenog karijernog puta, a u skladu sa potrebama organizacije u kojoj rade.

Ključne reči: *Bolonjska deklaracija, reforma visokog obrazovanja, visoko obrazovanje, doktorske studije,*

IZAZOVI DOKTORSKIH STUDIJA

Primenom preporuka Bolonjske deklaracije i Lisabonske strategije, doktorske studije su postale globalni naučni i stručni fenomen kojim se bave, kako internacionalne, tako i organizacije na regionalnom i nacionalnom nivou. Glavne internacionalne institucije koje su analizirale status i stepen dostignutih reformi iz oblasti doktorskih studija u poslednjoj dekadi su UNESCO (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization), CEPES (Centre for Higher Education), CIRGE (Centre for Innovation and Research in Graduate Education) i EUA (European University Association). Zajednički cilj svih internacionalnih istraživanja i ekspertskih diskusija na različitim konferencijama bio je da se na bazi izveštaja i iskustava nacionalnih institucija zaduženih za oblast visokog obrazovanja dođe do uvida u dostignuti stepen razvoja doktorskih studija kroz praktičnu primenu preporuka iz Bolonjske deklaracije. Zbog toga je predloženo da se između obrazovnih nacionalnih institucija stvara jedna specifična mreža zadužena za stalnu koordinaciju u vezi sa promenama na polju univerzitetske edukacije, kao i u vezi sa statusom, kvalitetom i prohodnošću doktorskih disertacija na akademskom i profesionalnom planu.⁷ Tako je EUA napravila projekat pod nazivom „Doctoral Programmes for the European Knowledge Society“ koji je umrežio šest evropskih univerziteta u cilju analize pojedinačnih aspekata doktorske edukacije i treninga. Rezultat studije su zajedničke konsenzus - preporuke za poboljšanje efikasnosti i efektivnosti doktorskih studija⁸.

Doctoral education in Canada 1900-2005. Forces and forms of change in doctoral education internationally. CIRGE. University of Washington, USA

⁷ Sedlak, J (2004): Doctoral Studies and Qualifications in Europe and the United States: Status and Prospects. UNESCO-CEPES, Bucharest, Kehm, BM (2005): Developing doctoral degrees and qualifications in Europe. Good practice and issues of concern. Beitrage zur Hochschulforschung. Vol. 27. 1/2005. 10-33., CIRGE (2005): <http://www.depts.washington.edu/cirgecon>

⁸ EUA (2005): Doctoral Programmes for the European Knowledge Society. http://www.eua.be/jsp/en/upload/Doctoral_Programmes_Project_Report.1129278878120.pdf. EUA. Brussels

Glavni izazovi doktorskih studija u Evropi danas su:

1. Nasleđene strukture i oblici univerzitetske edukacije,
2. Regulacioni mehanizmi,
3. Status studenta na doktorskim studijama,
4. Finansiranje doktorskih studija,
5. Povećanje broja studenata na doktorskim studijama,
6. Trajanje doktorskih studija,
7. Monitoring i kontrola kvaliteta doktorskih studija,
8. Mobilnost i međunarodna razmena,
9. Priznavanje titula i stepena edukacije,
10. Novi trendovi profesionalnih doktorata,
11. Prohodnost u akademskoj karijeri,
12. Spremnost na promene: snage i oblici.

Iako u Evropi postoji spremnost za savremeni pristup doktorskim studijama, nasleđene strukture i oblici univerzitetske edukacije izrazito su prisutni na većini evropskih univerziteta. Tradicionalni evropski model magistarskog rada razvio je model „šegrta“ između kandidata za odbranu magistarskog rada i njegovog mentora. Zbog toga još uvek postoji jedna duboko ukorenjena personalna zavisnost od mentora, nezavisno od viših fakultetskih i/ili univerzitetskih nivoa, odsustvo adekvatne supervizije kvaliteta, visok stepen disperzije aktivnosti i dugi periodi do sticanja uslova za odbranu rada. Izazovi nasleđenih i nepromenljivih vrednosti predstavljaju jednu od osnovnih barijera u primeni novih pristupa doktorskim studijama u Evropi.

Regulacioni mehanizmi u visokom obrazovanju zemalja Evropskog regiona putem različitih tela na internacionalnom i nacionalnom nivou postaju sve izjednačeniji i može se očekivati da će ova dekada doneti jednu uniformniju sliku evropske univerzitetske zajednice. Treba naglasiti da je u nekim zemljama obrazovanje regulisano na visoko kompetitivnom nivou, dok je u drugim ono više neformalno, što doprinosi različitim oblicima disregulacije. Kriterijumi selekcije i procedure za doktorski studij nisu na istom nivou transparentnosti u različitim nacionalnim sistemima, naročito u pogledu validnosti prethodnih studija i formalnih kvalifikacija.

Status studenta na doktorskim studijama je trenutno u Evropi više-struko različit, od toga da mu matična institucija priznaje i plaća celokupan studij, sa jasno preciziranom pozicijom u organizaciji po završetku studija, do samostalnog plaćanja bez jasne vizije personalne karijerne prohodnosti. Primer skandinavskih zemalja i Holandije je poseban, jer se kod njih doktorand tretira kao stalno zaposleni na univerzitetu sa svojim obavezama, pravima, dužnostima i mesečnom platom dok traje doktorski studij, što oni nazivaju „junior staff member position“. Između studenta na doktorskim studijama i univerziteta, u navedenim zemljama, pravi se poseban ugovor. Iskustvo je pokazalo da je skandinavsko-holandski „model ugovora“ daleko najtransparentniji i najefikasniji oblik organizovanja doktorskih studija u Evropi. Evropska mreža studenata doktorskih

studija (EURODOCS) otišla je u svojim zahtevima još korak dalje. S obzirom na razvoj karijere u uslovima nove ekonomije i globalnih odnosa, oni zahtevaju da se doktorske studije kvalifikuju kao početak profesionalne karijere, a ne kao kontinuitet individualnih studija. Ovo predstavlja veliku promenu, jer se profesija sagledava daleko bliže stvarnosti i realnoj primenljivosti dostignutih naučnih i stručnih sposobnosti, nego ranije, kada su doktorske disertacije bile najčešće zaboravljane odmah nakon odbrane rada, kako od strane matičnih institucija, tako i od samog kandidata!

Finansiranje doktorskih studija predstavlja mesto najizraženijih razlika između evropskih univerziteta. Danas postoje sledeći oblici finansiranja: kontinuitet studija i podrška matičnih institucija kroz mesečna primanja, školarina za doktorske studije, državni grantovi za doktorske studije, doktorske studije kao deo „part-time“ zaposlenja i plaćeni oblici različitih pozicija u okviru doktorskih studija. U Evropi, zbog ekonomske krize, pojavljuju se i problemi povećanja potrebnog vremena za završetak doktorskih studija i povećanja stope odustajanja od doktorskih studija, isključivo iz finansijskih razloga. Finansiranje predstavlja zajednički evropski problem koji će biti jako teško rešiti na globalnom planu, jer se organizacija studija, kulturno nasleđe, regulacioni mehanizmi kontrole kvaliteta studiranja i ekonomska situacija, razlikuju od države do države.

Statistika OECD-a (Organisation for Economic Cooperation and Development, 2002) govori da se godišnje „proizvede“ prosečno 23.000 - 25.000 novih doktoranada. U većini evropskih zemalja povećan je broj kandidata za doktorski studij za 5 do 10%, sa najvišom stopom u Španiji od 30% i u Švedskoj, gde je krajem 90-ih godina prošlog veka dupliran broj svršenih doktoranada! Takođe je pokazano da je značajno povećan broj ženske populacije na doktorskim studijama u Evropi, kao i procenat zastupljenosti tzv. „part-time“ doktorskih studija. U pogledu naučnih polja na doktorskim studijama evidentiran je disbalans, jer se daleko više produkuju doktorati iz humanističkih i socioloških nauka, nego na polju inženjerskih, tehnoloških i prirodnih nauka. Povećanje broja studenata na doktorskim studijama u Evropi, koje prati i povećanje stope odustajanja od doktorskih studija iz finansijskih razloga, samo po sebi je kontroverzno i zbog toga je pred Evropom veliki izazov da se problem adekvatno reši.

Trajanje doktorskih studija prema Bolonjskoj deklaraciji trebalo bi da bude od tri do četiri godine, zavisno od odabranog naučnog polja i dostignutog univerzitetskog nivoa tokom dodiplomskih i master-studija. U ovom trenutku doktorske studije u svetu imaju zaista različito trajanje, pri čemu kod humanističkih nauka traju duže nego kod prirodnih, jer je sistem edukacije koji prethodi doktoratu potpuno različit.⁹ Komparirajući Severnu Ameriku i Evropu, stopa odustajanja od doktorskih studija u Evropi je daleko niža. Razloge treba tražiti u još uvek jeftinijem visoko-obrazovnom sistemu u Evropi, jakom oslanjanju na tradicionalne modele studiranja i u

⁹ Altbach, PG (2004): The United States: present realities and future trends. In: Sedlak J ed.: Doctoral Studies and Qualifications in Europe and the United States: Status and Prospects. 259-277.

većoj podršci celokupnog društva prema doktorskim studijama, kako od strane organizacije gde je kandidat zaposlen, tako i od strane univerziteta na kojima doktorandi studiraju.

Dugo trajanje doktorskih studija direktno je povezano sa nedostatkom adekvatne supervizije, što se dodatno pojačava insuficijentnim mehanizmima osiguranja kvaliteta u sistemu visokog obrazovanja. Samo je deo evropskih zemalja pokušao da reši ovaj problem, a pre svih Velika Britanija, Holandija i skandinavske zemlje. Bolonjska deklaracija i Lisabonska strategija obavezuju Evropski region da svaka zemlja mora da uspostavi sopstveni sistem kontrole kvaliteta u visokom obrazovanju, gde doktorske studije predstavljaju njen najzahtevniji deo. Zemlje Centralne i Istočne Evrope prišle su ovom problemu preko državne regulative i uspostavljanjem određenih vladinih regulatornih tela, dok u drugim evropskim zemljama, te u Severnoj Americi, kontrolu kvaliteta obavljaju ili same institucije ili različite univerzitetske asocijacije. Generalno, danas ne postoji jedan optimalni regulatorni model i razlike između pojedinih zemalja i/ili regiona su još uvek veoma izražene.

Horizontalna mobilnost i razmena studenata na doktorskim studijama između država daleko je manja od očekivane. Razlozi za to su trostruki: vezanost studenata za matični univerzitet, mogućnost dobijanja novog zaposlenja nakon završetka doktorskih studija u drugoj državi i mogućnost transfera znanja i inovacija kao rezultat istraživanja na doktorskim studijama, što može stvoriti određene nove kompeticije na tržištu znanja. Sa druge strane, vertikalna mobilnost studenata na doktorskim studijama u Evropskom regionu je u značajnom porastu, i to pre svega za deo trajanja doktorskih studija, dok je vertikalna mobilnost za celokupne doktorske studije u Evropi znatno slabije zastupljena. U većini slučajeva mobilnost studenata se zasniva na institucionalnoj kolaboraciji i umrežavanju kroz inter-sektorsku saradnju i zajedničke doktorske studije više univerziteta iz različitih zemalja. Ovo predstavlja jedan značajan trend na putu ka ostvarenju koncepta tzv. „evropskog doktorata“, odnosno doktorskih studija koje bi bile priznate od svih država u regionu. Za razliku od Evrope, u Severnoj Americi traži se daleko više da doktorand iz inostranstva provede celokupno predviđeno vreme doktorskih studija na njihovom univerzitetu, dok je mogućnost da se provede samo završna godina doktorskih studija skoro minimalna, sem u situacijama kada postoji već uhodana saradnja između dva univerziteta, matičnog i gostujućeg. U Kanadi je trećina doktoranada iz inostranstva i 60% od njih, kada završe studij, žele da ostanu u Kanadi¹⁰, dok je u Severnoj Americi procenat inostranih doktoranada zabeležen u jednom istraživanju iznosio 26%¹¹. U Evropskom regionu ovaj procenat je još uvek ispod 10%.

¹⁰ Williams, G (2005): Doctoral education in Canada 1900-2005. Forces and forms of change in doctoral education internationally. CIRGE. University of Washington, USA.

¹¹ Nerad, M, Heggelund, M (2005)> Forces and forms of change: doctoral education in the United States. CIRGE. University of Washington, USA.

Priznavanje titula i stepena edukacije u Evropi je proces koji traje, a u skladu sa preporukama Bolonjske deklaracije i Lisabonske strategije. Nemačka, Austrija i zemlje Centralne i Istočne Evrope zadržali su do danas jedan visoko subjektivan i personalizovan model validacije diploma, dok je trend u drugim zemljama podizanje nivoa objektivnosti i depersonalizacija uključivanjem inostranih, nezavisnih eksperata u proces priznavanja titula i dostignutog stepena edukacije. Ujednačavanje kriterijuma, objektivan pristup, nezavisni eksperti za ocenu kvaliteta i detaljan uvid u programe završenih doktorskih studija, predstavljaju veliki izazov pred kojim se nalazi evropski region.

Sledeći izazov na polju doktorskih studija u Evropi je vrlo uska mogućnost obezbeđivanja potrebnih preduslova za ostvarenje akademske karijere po završetku studija. Ako se tome doda stav da sadašnji doktorandi nemaju dovoljno dobre veštine i kompetencije za rad u privredi i industriji, onda je pitanje povećanja broja upisa na doktorske studije u Evropi zaista veliki problem pred kojim se nalazi celokupna akademska zajednica. Samo u dve zemlje, u Velikoj Britaniji i Holandiji, uspostavljena je institucija „profesionalnih doktorata“, dok je u Austriji to još uvek na nivou pilot-projekta. Posebno pripremljeni profesionalni programi doktorskih studija imaju za cilj ne samo naučni rad, već i učenje neophodnih veština i podizanje nivoa kompetentnosti, čime se povećava mogućnost zapošljavanja doktoranada izvan akademskih institucija. Međutim, problem je što su na tržištu znanja prisutni i kratki visokostručni kursevi, koji polaznicima omogućavaju brzo zapošljavanje. To stvara mogućnost kompeticije između treninga i profesionalnih doktorata, što se jedino može rešiti kroz zajedničke programe i projekte između kompanija i akademskih institucija.

Prohodnost u akademskoj karijeri posle završetka doktorskih studija predstavlja izazov koji se može rešiti jedino racionalnim pristupom i limitiranim brojem doktoranada za određeno naučno polje, s obzirom na mogućnosti nastavljanja akademske karijere ili zapošljavanja izvan akademske zajednice, u privredi ili industriji. Restrukturiranje doktorskih studija i treninga uz jedan interdisciplinarni pristup predstavlja osnovu za primenu stečenog naučnog kredibiliteta u praksi, za bolju prohodnost u akademskoj karijeri i bolju vidljivost na tržištu znanja. Hiperprodukcija doktoranada u određenim naučnim disciplinama povećala je potrebu za različitim oblicima postdoktorskih studija preko kojih doktorandi pokušavaju da se izdvoje sa novim sub-kompetencijama, a sve u pokušaju da ostvare željenu akademsku karijeru. Evropski region se u ovom pogledu jako razlikuje od države do države, tako da je zajednička aktivnost u rešavanju navedenog problema jedino moguća usaglašavanjem određenih regulacionih mehanizama kontrole kvaliteta doktorskih studija i prihvatanjem stanja na tržištu rada, kao osnove za dugoročno planiranje potreba visoko-naučnih kadrova.

Spremnost na promene od strane nacionalnih akademskih institucija predstavlja možda i najveći izazov, jer je otpor starih kadrova još uvek velik, tako da su odluke na nivou nacionalnih akademskih tela ili akademskih udruženja često samo formalne. To znači da se preporuke

Bolonjske deklaracije zaista sprovode u delo i po svom obliku i u pristupu prema studentima, ali se akademski stav profesora i mentora doktorskih studija nije značajno promenio. Ako se koncentrišemo samo na doktorske studije, vidljive su razlike između država, s obzirom na nacionalnu tradiciju i stepen dostignutih vrednosti u reformi visokog obrazovanja. EUA je u Evropi formirala „Evropsku radnu grupu“ koja je dobila mandat da uniformiše doktorske studije i treninge kroz jedan univerzalan kvalifikacioni okvir. Reforma visokog obrazovanja u Evropi fokusirana je na nacionalni nivo i primenu zajedničkih strateških ciljeva. Na primer, Nemačko udruženje za akademsku razmenu („Deutscher Akademischer Austauschdienst“) dobilo je finansijsku podršku od strane nemačke Vlade za internacionalne doktorske programe. U cilju prevazilaženja individualnih i institucionalnih barijera prema internacionalizaciji doktorskih studija, vlade zemalja Evropske unije (EU) koriste upravo institucije i mehanizme na nivou EU da bi izvršile pritisak na nacionalnom nivou za prihvatanje novih struktura i sistema umrežavanja doktorskih studija u regionu EU. Na ovaj način su nacionalne institucije izgubile deo kompetencija u politici visokog obrazovanja prenoseći ga na EU nivo. Za razliku od Evrope, doktorske studije u Severnoj Americi već decenijama imaju trend potpune decentralizacije sa dominacijom privatnih fondacija za podršku doktorandima, kako iz zemlje, tako i iz inostranstva. Reforma visokog obrazovanja u Kanadi rešena je na drugačiji način, kroz pregovore između univerziteta, lokalnih vlasti i vlade, i to stavljanjem određenih nacionalnih interesa u prvi plan. Bez obzira na značajne regionalne razlike u organizaciji doktorskih studija, postoji jedan zajednički imenitelj koji se odnosi na prenošenje odgovornosti sa pojedinaca i/ili katedri na nacionalni nivo, a u skladu sa dostignutim stepenom reforme visokog obrazovanja u matičnoj zemlji.

DOKTORSKE STUDIJE U REPUBLICI SRPSKOJ

Republika Srpska, kao deo Bosne i Hercegovine, a u širem smislu evropskog regiona, sprovodi preporuke Bolonjske deklaracije na nivou dodiplomskih i master-studija. Međutim, organizacija doktorskih studija predstavlja poseban izazov iz više razloga, od kojih su najvažniji sledeći:

1. Nedovoljno usklađena saradnja između univerziteta,
2. Nepostojanje čvršće povezanosti između privatnih i državnih univerziteta,
3. Velika disperzija kadrova na osam postojećih univerziteta,
4. Značajna prisutnost gostujućih eksperata i profesora,
5. Nespremnost na promene kod starih kadrova,
6. Nedovoljna saradnja državnih regulatornih tela i akademske zajednice,
7. Slaba podrška doktorskim studijama preko fondova za visoko obrazovanje,
8. Neiskorištenost mladih kadrova sa masterima i doktoratima iz inostranstva,

9. Nepovezanost akademske zajednice sa zainteresovanim privrednim subjektima,
10. Odliv visokokvalitetnih kadrova u druge zemlje,
11. Nepostojanje jasne koncepcije i dogovorene među-univerzitetske platforme za organizovanje doktorskih studija u Republici Srpskoj,
12. Proces akreditacije visokoškolskih ustanova u Republici Srpskoj, odnosno u Bosni i Hercegovini, nalazi se na svom početku,
13. Različiti pristupi i shvatanja procesa licenciranja i akreditacije od strane značajnog dela akademske zajednice,
14. Hiperprodukcija jednih i manjak drugih visokoobrazovnih profila,
15. Nedostatak objektivizacije, sa još uvek dominantnim subjektivnim pristupom.

Problemi sa kojima se susreće Republika Srpska su većinom univerzalni za sve zemlje u tranziciji, a posebno one u regionu Centralne i Istočne Evrope, koje nisu još uvek članice EU. Zbog toga se model prenošenja kompetentnosti i odgovornosti sa nacionalnog na internacionalni nivo u Republici Srpskoj, pa tako i u Bosni i Hercegovini, ne može u ovom trenutku sprovesti. Ovo je značajno zbog toga što bi se mnogi problemi koji su sada prisutni lakše rešavali, naročito na planu finansiranja doktorskih studija, uvođenja institucije „profesionalnih doktora“ i koordinisane razmene studenata na doktorskim studijama sa značajnim institucijama u inostranstvu.

I pored navedenih problema, značajno je istaći i velike pomake u reformi visokog obrazovanja koje je u Republici Srpskoj strogo regulisano na nivou vladinih tela, kao što su različita odeljenja pri Ministarstvu za nauku i obrazovanje u Vladi Republike Srpske, Savet za visoko obrazovanje Republike Srpske i Agencija za akreditaciju visokoobrazovnih institucija u Republici Srpskoj. Od nevladinih organizacija treba pohvaliti osnivanje Rektorske Konferencije Republike Srpske i formiranje Asocijacije privatnih visokoobrazovnih institucija u Republici Srpskoj, kao i organizaciju Studentskog parlamenta i drugih vidova saradnje među studentima unutar akademskog prostora u Republici Srpskoj i izvan njega. Dakle, institucionalizacija reforme visokog obrazovanja u Republici Srpskoj je na zavidnom nivou i u tom pogledu je ovaj deo Bosne i Hercegovine u potpunosti zaokružen i adekvatno regulisan. Primena Bolonjske deklaracije i Lisabonske strategije u Republici Srpskoj nisu u pitanju, iako su barijere još uvek velike, a rezultati reforme nejasni. To se posebno odnosi na kvalitet nastavnog procesa i kvalitet kadrova koji se pojavljuju na tržištu. S obzirom da ne postoji adekvatna saradnja sa tržištem rada i jasna slika kadrovskih potreba u neakademsom delu zajednice, u ovoj dekadi može se očekivati hiperprodukcija određenih profila koji će teško naći zaposlenje. Kao i u razvijenim evropskim zemljama, mnogi od njih će pokušavati da preko master i doktorskih

usavršavanja stignu do posla, tako da je pred nama izuzetno vulnerabilan period, gde će mesto doktorskih studija biti daleko važnije nego do sada, a sve veće usmeravanje prema „profesionalnim doktoratima“ postaje nepo- bitna činjenica.

U cilju prevazilaženja mnogih nedostataka, a s obzirom da se nalazimo u toku jedne od najvećih reformi visokog obrazovanja u Evropi, Republika Srpska ima samo jedan način da organizuje doktorske studije, i to kroz model „integrisanih doktorskih studija“. Integrisane doktorske studije pretpostavljaju da se na nivou države, sa jedne, i univerziteta, sa druge strane, napravi prvo program doktorskih studija sa očekivanim profilima kadrova koji će imati dovoljnu akademsku i profesionalnu prohodnost u karijeri. Program bi trebao biti zajednički za dva državna i šest privatnih univerziteta, a da se međusobni odnosi u okviru realizacije doktorskih studija regulišu ugovorima između institucija koje ih sprovode. S obzirom na uslove i kvalitet profesorskog kolegijuma, svaki od univerziteta trebao bi predložiti jedan od smerova za koji bi taj univerzitet bio nosilac završnog dela doktorskih studija za celu Republiku Srpsku. Trajanje studija je veoma značajan faktor, i u tom smislu evropske prepo- ruke govore o trajanju od tri do četiri godine, gde su prve dve opšte, i po mogućnosti interdisciplinarne, a preostale jedna ili dve, uskostručne. Dakle, u interdisciplinarnom delu doktorskih studija učestvovali bi svi univerziteti ili oni koji za date predmete imaju visokokvalitetan profesorski kadar, dok bi završna godina studija bila poverena onim institucijama koje mogu obezbediti antropocentričke i tehničko-tehnološke preduslove za praktično izvođenje i izradu doktorske disertacije.

ZAKLJUČAK

Fokus odgovornosti za doktorske studije u Republici Srpskoj, danas, leži na nacionalnoj politici iz oblasti visokog obrazovanja i/ili na supra-nacionalnom nivou, kao što su odluke EU za njene zemlje članice ili odluke EU za celokupni evropski region, a onda na akademskom, odnosno na profesorskom i univerzitetskom nivou.

Evropska inicijativa za kreiranje jednog univerzalnog evropskog modela visokog obrazovanja i naučnih disciplina pod nazivom „Evropa znanja“ („Europe of knowledge“), nedvosmisleno je doktorske studije i istraživačka usavršavanja svrstala u domen nacionalnih interesa samih država.¹² Nove generacije mladih naučnika u okviru doktorskih studija trebaju dobiti ne samo najviši naučni kredibilitet, već i jasnu spoznaju o najvažnijim strateškim smernicama razvoja društva i ekonomskim faktorima koji o tome odlučuju. Samo na taj način oni će biti u stanju da sami kreiraju svoju karijeru, kako na akademskom, tako i na profesio- nalnom nivou konkretnom društvu.

¹² Enders, J (2005): Wissenschaftlicher Nachwuchs in Europa. Beiheft der Zeitschrift fuer Paedagogik, 158-169.

Povezivanje ekonomskog rasta Republike Srpske sa inovacijama, direktno će uticati na stvaranje mostova između stečenih veština i kompetencija za vreme doktorskih studija, odnosno istraživačkih projekata i njihove praktične primene u razvoju Republike Srpske. Pored toga, globalizacija nameće povećanje kompetencija i neophodnosti izgradnje različitih strateških alijansi, što dodatno utiče, kako na profesionalni, tako i na akademski pristup doktorskim studijama.

Uronjena u neophodan i deklarativno potpisan pristup promenama u razvoju visokog obrazovanja u Evropi i svetu (Preporuke Bolonjske deklaracije), Republika Srpska mora odmah da se opredeljuje za neophodan nivo doktorskih studija, imajući u vidu orijentacije i trendove¹³:

1. od nacionalnog ka internacionalnom,
2. od baznog ka rezultat-orijentisanom,
3. od individualnog ka timskom,
4. od jednodisciplinarnog ka multidisciplinarnom,
5. od malih laboratorija ka velikim institutima i centrima,
6. od fragmentirane ka sveukupnoj nauci,
7. od državnih i univerzitetskih fondova visokog obrazovanja ka multiplim fondovima,
8. od izolovanih istraživanja ka istraživanjima kroz programe i projekte,
9. od akademskih ka profesionalnim usavršavanjima,
10. od mogućnosti iskorištavanja resursa ka održivom razvoju.

Dakle, Republika Srpska treba da pristupi organizovanju doktorskih studija na originalan, integrisan, sistematičan, strukturno transparentan i društveno koristan način, primenjujući iskustva iz tradicije porodice, pozitivna iskustva i dosadašnje organizacije i tehnologije proizvodnje i usluga, uvažavajući potrebu učešća u stalnim promenama i preuzimanju odgovornosti za upravljanje tim promenama, čime će obezbediti postepen razvoj Republike Srpske, ali razvoj u skladu sa poznatim naučnim iskustvima u razvijenim zemljama Evrope i sveta. Zato je potrebna hrabra, odlučna i svetski priznata akademska zajednica, koja će obrazovanjem najsposobnijih studenata i doktora nauka, pronaći jedini put koji ovu regiju može dovesti do cilja, a to je razvoj i ekonomski opstanak zajednice koja živi na prostorima Republike Srpske.

DOCTORAL STUDIES IN THE REPUBLIC OF SRPSKA

~ Comparative analysis and perspectives ~

Professor Žarko S. Pavić, Ph.D., Professor Zoran Kalinić, Ph.D. & Goran Kalinić, M.A.

Abstract: Research has shown that the PhD studies became one of the strategic development factors and therefore it must be talked of institutional strategy of creating high-profile personnel capable to meet the civilization needs of time.

¹³ Uronen, P (2005): Changes of the knowledge system and their implications for the formative stage of scholars: experiences in the engineering sciences. Presentation at the Conference „The Formative Years of Scholars“. 9-11 November.

Uplift of doctoral studies at a higher strategic level shifted the overall system of evaluation of scientific achievements from the hands of professors / mentors and relevant university departments at the state level bodies for science and education, on the one hand and inter-university bodies such as the Rectors Conference and the Association of Experts of individual scientific fields, on the other hand.

The main challenges of doctoral studies in Europe today have inherited structures and forms of university education, regulatory mechanisms, the status of a doctoral student, the funding of doctoral studies, the increase in the number of students at doctoral studies, the duration of doctoral studies, monitoring and controlling the quality of doctoral studies mobility and international exchange, recognition of titles and degrees of education, new trends of professional doctorates, mobility in the academic career and readiness for change: strength and forms.

The main problems of doctoral studies in the Republic of Srpska highlight the lack of consistent cooperation between universities, the lack of stronger links between private and public universities, a large dispersion of personnel at eight existing universities, significant presence of visiting experts and professors, unwillingness to change within old staff, lack of cooperation between state regulatory bodies and academic communities, poor support for doctoral studies through funding for higher education, under-utilization of young professionals with master and PhD degree from foreign countries, lack of connection of the academic community to interested businesses, the outflow of high-quality personnel to other countries, the lack of a clear conception and agreed inter-university platform for the organization of doctoral studies in the Republic of Srpska, unfinished process of accreditation of higher education institutions in the Republic of Srpska and Bosnia and Herzegovina, the different approaches and perceptions of the licensing and accreditation process from the academic community, overproduction of some high educational profiles and lack of other and lack of objectivity, with the still predominant subjective approach.

In order to overcome many deficiencies, given that we are in one of the largest higher education reform in Europe, the Republic of Srpska has only one way to organize PhD studies, and that is through the "Integrated PhD programs." Integrated PhD studies presume that at the national level on the one hand and universities on the other hand, Ph.D. programs are made with the expected profile of staff who will have sufficient academic and professional career mobility. The program should be shared by two public and six private universities, and the mutual relations within the implementation of doctoral studies would be regulated with contracts between the institutions that carry them out.

Key words: *Bologna Declaration, higher education reform, higher education, doctoral studies*

LITERATURA

1. Altbach, PG (2004): The United States: present realities and future trends. In: Sedlak J ed.: *Doctoral Studies and Qualifications in Europe and the United States*: Status and Prospects. 259-277.
2. Bologna Declaration (1999): <http://www.aic.lv/ace/Bologna/maindoc>
3. CIRGE (2005): [http://www.depts.washington.edu\(cirgecon\)](http://www.depts.washington.edu(cirgecon))
4. Enders, J (2005): *Wissenschaftlicher Nachwuchs in Europa*. Beiheft der Zeitschrift fuer Paedagogik. 158-169.
5. EUA (2005): *Doctoral Programmes for the European Knowledge Society*. http://www.eua.be/jsp/en/upload/Doctoral_Programmes_Project_Report.1129278878120.pdf. EUA. Brussels

6. Kehm, BM (2005): *Developing doctoral degrees and qualifications in Europe*. Good practice and issues of concern. Beitrage zur Hochschulforschung. Vol. 27. 1/2005. 10-33
7. Nerad, M, Heggelund, M (2005) *Forces and forms of change: doctoral education in the United States*. CIRGE. University of Washington, USA
8. OECD (2002): *Science, Technology and Industry Outlook*. OECD. Paris
9. Sedlak, J (2004): *Doctoral Studies and Qualifications in Europe and the United States: Status and Prospects*. UNESCO-CEPES, Bucharest
10. Uronen, P (2005): Changes of the knowledge system and their implications for the formative stage of scholars: ewperiences in the engineering sciences. Presentation at the Conference „*The Formative Years of Scholars*“. 9-11 November.
11. Williams, G (2005): *Doctoral education in Canada 1900-2005*. Forces and forms of change in doctoral education internationally. CIRGE. University of Washington, USA